

EEN PLEIDOOI VOOR GENUANCEERD ONDERZOEK. ENKELE BEDENKINGEN BIJ DE REACTIES OP HET AANGEKONDIGDE ONDERZOEK OVER ETNISCHE AFKOMST EN CRIMINALITEIT

Welke onderzoeksvraag er werd geformuleerd in het aangekondigde onderzoek van Justitie over etnische afkomst en criminaliteit weten we niet. Er werd in elk geval wel heftig op gereageerd. Het bewijst dat onderzoek in de criminologie niet waarde vrij is. Sterker nog, niet enkel onderzoeksresultaten maar zelfs mogelijke probleemstellingen veroorzaken maatschappelijke, politieke deining. Het maakt het onderzoek in dit vakgebied er niet eenvoudiger op. Goed dat er dus over wordt gedebatteerd. In de controverse wordt erop gewezen dat oorzaken van criminaliteit allereerst liggen in sociale achteruitstelling met alle sociale én culturele gevolgen van dien. Men is dat genoegzaam de 'spiraal van de maatschappelijke kwetsbaarheid' gaan noemen. Een van de kenmerken van de maatschappelijke kwetsbaarheid is dat daders uit deze groep zich op het vlak van misdaad bezighouden met de minst gecompliceerde vormen van criminaliteit: straatcriminaliteit, drugshandel etc. Criminaliteitsvormen waaraan de politie ook ruime aandacht schenkt in haar activiteiten waardoor er een grote vertegenwoordiging van zulke daders in de misdaadpopulatie opduikt. Dit stigmatiseert bovendien de ganse groep van maatschappelijk kwetsbaren, en in dit geval gaat het vaak om allochtonen. Daarover blijkt in de sociaalwetenschappelijke onderzoekswereld een ruime consensus te bestaan. Deze visie werd in verscheidene media (*cf. De Morgen*) treffend verwoord door collegae BRION (UCL) en HEBBERECHT (UG). Gelijk hebben ze om ook te wijzen op de structurele onrechtvaardigheden in de maatschappij en de selectiviteit van het strafrechtstelsel dat in het nadeel van achteruitgestelden speelt en dus ook vaak van migranten.

Een ander punt vormt evenwel de reactie van betrokkenen op die achteruitstelling. Deze is wel degelijk individueel en cultureel bepaald. Cultuur kan men hier ruim opvatten en gaat van de kleinste 'peer group' (de groep rondhangende jongeren) tot de brede 'bedding' van cultuur waarvan men van bij geboorte deel uitmaakt (sociale laag, land, regio, religie, sekse, etc.).

Cultuur vormt dan wel een veel ruimer begrip dan 'etnie'. Deze cultuur is evenwel niet eenduidig en er bestaat veel variatie. Bijvoorbeeld dé Marokkaanse cultuur bestaat niet. Ook senator Kathy LINDEKENS wijst in haar voortreffelijke reactie in *De Morgen* op dit gegeven.

Overigens is de maatschappelijke reactie op de 'deviante' reactie vanuit omgeving (politie en gerecht, maar ook burens, familie, school, e.a.) ook cultureel bepaald. Er

is dus ook een verband tussen (culturele) organisatiewijze van een land of strafrechtssysteem en de reactie op criminaliteit. Deze stelling is hoegenaamd niet nieuw en wordt in de criminologie al sinds de jaren zestig verkondigd toen het 'symbolisch interactionisme' of de 'labelling' theorie voor een epistemologische breuk zorgde in de oude gangbare 'positivistische' criminologiebeoefening.

Een korte toelichting. Met het interactionisme werd niet enkel meer de overtreder geproblematiseerd maar ook de structuur en functioneren van het strafrechtssysteem. Misdadig, of liever gezegd 'deviant' werd diegene die door het systeem werd 'gelabeld'. Zo kreeg men interesse voor de complexe interacties die er ontstonden tussen een systeem dat bepaalde gedragingen strafbaar stelt en de 'devianten' in kwestie. Enkel wat al als criminaliteit wordt gedefinieerd is ook cultureel bepaald. Er is sprake van een complex proces van interacties eerder dan van loutere reacties (*infra*). Vermelden we hier nog dat deze zienswijze nadien de weg heeft geplaveid voor radicalere stellingnames die vooral de structurele uitbuiting van het systeem als misdadig gingen bestempelen en criminaliteit als een logisch uitvloeisel van deze uitbuiting gingen beschouwen. Criminaliteit wordt dan gezien als een vorm van verzet tegen de maatschappij. Echo's van zulke zienswijze klinken door in de reacties van BRION en HEBBERECHT.

Wie enkel een verband zoekt tussen oorzaken van criminaliteit en cultuur zit m.i. dus fout.

Structurele factoren spelen zeker een grote rol. Maar hoe en in welke mate iemand zich 'deviant' gaat gedragen is wel degelijk cultureel bepaald. Kansarme mensen gaan op een bepaalde manier om met die achteruitstelling. Deze is ook cultureel bepaald. Indien de minister geïnteresseerd is in zulke culturele achtergronden: er bestaan tal van deelstudies over de interactie tussen politie en Marokkaanse jongens, over de interactie tussen Marokkanen en het gerecht, over de 'carrière' van allochtonen in het gevangeniswezen, allochtonen en hulpverlening etc. Die gegevens zou men kunnen inventariseren en indien het buitenlandse onderzoek betreft nagaan of de gegevens ook van toepassing zijn op de Belgische situatie.

Het voordeel van zulke onderzoekingen is ook dat ze door de inbreng van andere disciplines zoals de antropologie, sociale psychologie, criminologische sociologie e.a. ook methodologisch verrijkend zijn ten opzichte van klassieke dossierstudies of analyses van politionele of gerechtelijke statistieken.

Wat bovendien veel minder bestaat is een studie over hoe allochtonen (delinquenten en niet-delinquenten, slachtoffers en daders, alhoewel die categorieën niet altijd te scheiden vallen, ook niet bij Belgen) zelf die ganse toestand beleven. Normalerweise doen we uitspraken over de ander waarvan we enkel de buitenkant zien, d.w.z. de gedragingen zoals wij die opmerken. De beleving ervan bij die andere wordt is voor onze 'objectieve' onderzoekstraditie te subjectief.

Toch vormen we ons een beeld van die ander met intenties die we aan hen toekennen. En in het geval van (allochtone) wetsovertreders is dat gewoonlijk uitermate negatief.

Cultuuronderzoek dat meer inzicht betracht in de 'binnenkant' van betrokkenen zou relevante aanvullende informatie en inzichten opleveren voor een aangepaste maat-

schappelijke reactie (of interactie). Zo geeft men ook een stem aan diegene die er normaal geen hebben (de zgn. sociaal-psychologische factor van de maatschappelijke kwetsbaarheid).

Daarmee komen wij bij de kern van onze bedenkingen. Wie enkel in termen van oorzaak en gevolg redeneert, hetzij naar culturele of structurele oorzaken zoekt, krijgt niet de verbanden te zien. In een klassieke kentheorie zoekt men de bouwstenen, denkt men de elementen te kunnen isoleren. Eigenschappen zijn echter niet constant. De context geeft betekenis aan alles, ook aan onderzoek. men vindt enkel verbanden (of in de klassieke zin oorzaken) binnen het verband dat men voorop stelt. Daarmee zijn we terug aanbeland bij het begin van ons verhaal: de probleemstelling bepaalt wat er kan worden gevonden in het onderzoek. De mooiste beeldspraak hierover kan je aantreffen bij de Nederlandse dichter KOPLAND die het eens treffend andersom formuleerde: 'wie iets vindt, heeft slecht gezocht'. Interessanter was het dus om niet van een louter oorzaak-gevolgrelatie te vertrekken inzake criminaliteit maar de (toch reële) problemen op het vlak van onveiligheid en leefbaarheid op buurtniveau in de zgn. onveilige steden, te onderzoeken. Welke interacties bestaan er op buurtniveau tussen verschillende actoren waardoor de toestand is zoals ze nu wordt beleefd? Welke wederzijdse beïnvloedingen bestaan er daar? Welke rollen spelen de verschillende actoren, stedelijk beleid, bewoners, hulpverlening, media, politie, justitie, politieke partijen en in het bijzonder allochtone jongeren? Wat is bijvoorbeeld ook de impact van (onder meer het gestook van) extreemrechts en het racisme in de buurt om het samenleven nog moeilijker te maken (cf. context)? Dit inzicht zou heel wat gegevens kunnen opleveren voor een beleid dat zegt breder te willen gaan dan een louter politionele of justitiële aanpak, nl. een geïntegreerd en integraal beleid. Zulk criminologisch-sociologisch onderzoek bestaat nauwelijks in ons land.

Uit een louter oorzaak-gevolgdenken stappen zou bovendien al onderzoeksmatig voor een omwenteling zorgen en dus wetenschappelijk relevant zijn. Circulair denken wat causaliteit betreft inzake criminaliteit en overlast, zou hier een inspiratiebron kunnen vormen.

(Cultuur)onderzoek heeft vele risico's maar biedt ook kansen. Zeker als het, op de wijze waarop we zonet suggereerden, ook de ogen opent voor de complexiteit van beïnvloedingen die er bestaan in de zgn. 'gevaarlijke' of 'verpauperde' stadswijken. Zulk onderzoek lijkt me zowel onderzoeksmatig als politiek verstandiger dan louter verbanden zoeken tussen etnische afkomst en criminaliteit.

Van het onderzoek terug naar de politiek. Tony BLAIR voerde in Groot-Brittannië campagne met de slogan 'tough on crime, tough on the origins of crime'. Hij wou dus de aanpak van onveiligheid niet laten primeren op de wegwerking van de structurele oorzaken van criminaliteit. Het is natuurlijk nog maar de vraag of dat wordt waargemaakt. De sterke aantrekkingskracht die de zgn. 'zero-tolerance' ook in Groot-Brittannië uitoefent maakt me alleszins ongerust. Maar de slogan zou wel een baken kunnen vormen om een eigen beleid op te richten. Als men kan hardmaken dat aan de structurele achteruitstelling van de allochtone bevolkingsgroepen wordt gewerkt en men kan aantonen dat een adequate reactie van de overheid hierin

helpt, d.w.z. een maatschappelijke reactie die rekening houdt met de specifieke culturele achtergronden van de groepen die nu als problematisch 'gelabeld' worden, dan is onderzoek ernaar zoals we het hierboven beschreven toch niet zo verwerpe-lijk? Voor alle duidelijkheid, mocht er enkel een verband tussen etnische afkomst en criminaliteit mogen worden aangetoond dan kennen we nog enkele interessante onderwerpen voor de minister. Wat de denken van het mogelijke verband tussen Vlaamse identiteit en racisme? Of, Vlaming zijn en belastingontduiking? Benieuwd of dat even goed wordt onthaald door (extreem-)rechts. Sterker nog, het beleid zou veel aan geloofwaardigheid en evenwicht winnen indien ook culturele achtergronden bij witteboordencriminaliteit en aanverwante zgn. financiële misdrijven zouden worden onderzocht. Vanwaar komt toch die hebzucht of 'greed' zoals we die dage-lijks in ons journaal zien geïllustreerd. We denken hier aan honderden miljoenen op KBLux rekeningen van vetsmelters en andere eerbare beroepen.

Wie begrijpt Europese commissarissen met een half miljoen frank netto maandinko- men die nog allerlei vergoedingen en gunsten voor familie en vrienden bedingen? Hoe komt het dat we daar maatschappelijk veel minder belang aan hechten?

Geloofwaardigheid wordt ook verworven als er samenhang is in het beleid. men- sen met kansarmoede beter integreren en tegelijk eenvoudigweg voor 'meer politie' vragen of snelrecht zonder meer uitbreiden roept ook vele vragen op. Op beide vlakken bestaat al onderzoek dat aangeeft dat dit niet tot de gewenste resultaten leidt. Wie een beleid wetenschappelijk wil onderbouwen doet er dus goed aan kennis te nemen van wat we al weten, steeds rekening houdende met de invalshoek waaruit dit onderzoek gebeurde natuurlijk.

Ter afsluiting: nogmaals, we kennen de onderzoeksvraag van het onderzoek niet. Maar in *Knack* van 22 september kan men lezen dat de onderzoekster zelf met een voorstel naar de minister zou zijn gestapt. Het blijft uiteraard de politieke verant- woordelijkheid van de minister om onderzoek uit te besteden maar misschien was het goed om vanuit het ministerie eerst eens een ruimere raadpleging van de weten- schappelijke wereld te houden. Of was men ervoor beducht dat dit zou verzanden in oeverloze discussies zonder conclusies? Het is aan de wetenschappelijke 'ge- meenschap' om te bewijzen dat ze zulke debatten wel kan aangaan.

Niets belet ons om zelf eens de koppen bij elkaar te steken om over het onderwerp te discussiëren. Mevr. Marion VAN SAN zou haar onderzoeksvraag kunnen toelichten in een criminologisch vakblad. Via een rondetafelgesprek met betrokkene en andere onderzoekers bijvoorbeeld zou een debat kunnen worden gevoerd over deze pro- bleemstelling, methodologie en, zonder vooruit te lopen, over mogelijke onderzoeks- resultaten. Het zou het onderzoek misschien zelfs van nut kunnen zijn. Of is dit alles ook toegeven aan extreemrechts?

Tom VAN DEN BROECK
Vakgroep criminologie, Vrije Universiteit Brussel